

2015

Bachelorscriptie

Pim Kemperman –

s4246136

Begeleidster:

Liesbeth van der Grift

Inleverdatum 14-06-2015

[SOCIAAL DARWINISME IN DUITS- ZUIDWEST AFRIKA]

Welke invloed had het sociaal darwinistische gedachtegoed op de koloniale bestuurspraktijken in Duits-Zuidwest Afrika?

Inhoudsopgave

-Voorblad	
-Inhoudsopgave	1
-Inleiding	2
- Het ontstaan en de ontwikkeling van het sociaal darwinisme.	7
-Koloniale invloed op de ontwikkeling van de eugenetica.	10
-Wetenschappelijke invloed op de koloniale bestuurspraktijken	16
-Conclusie	19
-Literatuurlijst	21

Inleiding

Het sociaal darwinisme is een gedachtegoed dat door de tijd heen besmet is geraakt. Dit is met name het gevolg van de Holocaust, oftewel de systematische uitroeiing van de joden in de Tweede Wereldoorlog. Echter, zelfs binnen onze huidige maatschappij bestaan er wetten die beïnvloed zijn door de ideeën van het sociaal darwinisme. Het sociaal darwinistische gedachtegoed gaat uit van rasverbetering als gevolg van een overlevingsstrijd waarin de sterksten overblijven. Bepaalde elementen van dit gedachtegoed zijn ook in onze huidige maatschappij nog steeds actueel. Zo zijn er bijvoorbeeld beperkende maatregelen voor gehandicapten om kinderen te krijgen, dit vanwege de grotere kans op het verwekken van kinderen met beperkingen. Dit is een voorbeeld waarin de politiek op een selectieve manier een poging doet om de samenleving te verbeteren. Het sociaal darwinisme mag dan in onbruik zijn geraakt, het bestaat desalniettemin nog steeds op verschillende niveaus. Het gedachtegoed kent een lange traditie dat verder teruggaat dan de tijd van Adolf Hitler. Het sociaal darwinisme kwam al in de tweede helft van de negentiende op binnen het wetenschappelijke discours in vrijwel heel Europa. Ook in Duitsland kreeg het sociaal darwinisme een gevestigde positie binnen de wetenschap.¹ Wetenschappers hadden in deze periode een belangrijke invloed op het politieke bestuur. Wetenschappelijke bevindingen werden vaak op allerlei verschillende niveaus gebruikt door bestuurders. Dit was ook het geval in de kolonie Duits-Zuidwest Afrika, het hedendaagse Namibië.²

In deze scriptie luidt de hoofdvraag als volgt: hoe vormden sociaal darwinistische ideeën de basis voor de koloniale bestuurspraktijken van de gouverneur van Duits-Zuidwest-Afrika in de periode 1890-1908? Vanaf 1890 kwam de Duitse particuliere organisatie *Deutsche Kolonialgesellschaft* (DKG) onder invloed van de Duitse keizer Wilhelm II. De keizer kreeg zo ook controle over de gebieden in Zuidwest-Afrika, die beheerst werden door deze organisatie. Aan het hoofd van het bestuur stond een gouverneur, die enkel verantwoording aan de keizer schuldig was.³ Vanaf 1890 werd de Duitse invloed in de Zuidwest Afrika veel intensiever. Onder de inheemse populatie kwam er steeds meer weerstand tegenover het beleid van de gouverneur. Om deze onrust de kop in te drukken, voerde de gouverneur steeds verdergaande maatregelen in. Dit proces bereikte uiteindelijk zijn climax in de Namibische genocide van 1904-1908.⁴ De Namibische genocide was oorspronkelijk een opstand van de inheemse Herero- en Nama bevolking van Zuidwest Afrika. Ze kwamen in opstand tegen de Duitse overheersing en eisten hun land terug. De Duitse koloniale

---

¹ Richard Weikart, 'The origins of social darwinism in Germany, 1859-1895', *German Studies Review* 54:3 (1993), 469-488, alhier 471.

² Jakob Zollmann, *Koloniale Herrschaft und ihre Grenzen: die Kolonialpolizei in Deutsch-Südwestafrika 1894-1915* (Göttingen, 2010), 191.

³ Richard Voeltz, 'The European economic and political penetration of South West Africa, 1884-1892', *The International Journal of African Historical Studies* 17:4 (1984), 623-639, alhier 623-624.

⁴ Daniel Walther, 'Creating Germans abroad: white education in German Southwest Africa, 1894-1914', *German Studies Review* 24:2 (2001), 325-351, alhier 327.

machthebbers sloegen in de periode 1904-1908 deze opstand genadeloos neer. Zo'n 75 procent van de Herero's en ruim vijftig procent van de Nama's overleefden de genocide niet.

Voorafgaand aan een genocide vindt er vaak een proces van ontmenselijking plaats. De machthebbers beschouwen zichzelf als superieur, terwijl de overwonnen volkeren als inferieur en minderwaardig worden beschouwd. De inferieure bevolkingsgroep worden vaak bestempeld als parasieten, *Untermenschen*, microben, kankercellen of andere gelijksoortige benamingen.⁵ Ik wil de invloed van het sociaal darwinisme op het proces van ontmenselijking van de inheemse bevolking van Duits-Zuidwest Afrika onderzoeken. Hoe intensiverde dit proces zich en wat was hier het resultaat van? De gouverneur was als hoofd van het koloniale bestuur de eindverantwoordelijke voor het beleid. Echter, in de praktijk was hier een groot ambtelijk bestuursapparaat aan verbonden. Op welke niveaus kwam de invloed van het sociaal darwinisme naar voren en hoe droeg dit bij aan het proces van ontmenselijking?

De hoofdvraag zal beantwoord worden aan de hand van drie hoofdstukken. Het sociaal darwinisme is geen uitgedachte leer, maar het is een gedachtegoed dat door de tijd heen verschillende definities heeft gekend.⁶ In het eerste hoofdstuk zal ingegaan worden op het ontstaan en de ontwikkeling van het sociaal darwinisme. Op deze manier wordt het duidelijk welke positie het sociaal darwinisme bezat binnen de Duitse wetenschap. Ook wordt er duidelijk hoe het sociaal darwinisme getypeerd werd in de periode 1890-1908. In het tweede hoofdstuk zal er verder ingegaan worden op de belangrijkste pijler onder de ideeën van het sociaal darwinisme, de eugenetica. Rasverbetering was in deze periode het belangrijkste kenmerk van het sociaal darwinisme.⁷ In dit hoofdstuk zal uiteengezet worden welke invloed de eugenetica had op de relatie tussen de Duitse koloniale overheersers en de inheemse populatie van Duits-Zuidwest Afrika. Welke invloed had de eugenetica bijvoorbeeld op de positie die de inheemse bevolking innam in het koloniale denken? De wijze waarop wetenschappers onderzoek deden en experimenteerden zal ook uiteengezet worden. Dit hoofdstuk is relevant, doordat hiermee de spanning tussen de inheemse bevolking en de koloniale overheersers duidelijk wordt. In het laatste hoofdstuk zal er gekeken worden naar de invloed van de wetenschap op de koloniale bestuurspraktijken van de gouverneur van Duits-Zuidwest Afrika. Op welke niveaus van de koloniale bestuurspraktijken kwamen deze wetenschappelijke bevindingen tot uitdrukking of dienden ze ter legitimatie? In dit hoofdstuk zal duidelijk worden welke concrete effecten de ideeën van het sociaal darwinisme hadden op het koloniale beleid in Duits-Zuidwest

---

⁵ Elihu D. Richter, 'Commentary: Genocide: can we predict, prevent and protect?', *Journal of Public Health Policy* 29:3 (2008), 265-274, alhier 268-269.

⁶ Weikart, 'The origins', 469.

⁷ Ibidem, 470.

Afrika. Voordat ik inga op de hierboven genoemde hoofdstukken, zal ik eerst het historiografische debat uiteenzetten.

Ik neem het debat rondom de continuïteitstheze als uitgangspunt voor mijn scriptie. Het laatste decennium is het debat rondom deze these in volle gang. Er bestaat een dialoog tussen wetenschappers over de vraag of de wortels van de Holocaust terug te geleiden zijn naar de koloniale periode in de Duitse geschiedenis, die duurde van 1884 tot 1914. De Namibische genocide van 1904-1908 speelt hier met name een belangrijke rol in. Voorstanders van de these stellen dat er sprake is van een grote continuïteit tussen de Namibische genocide en de Holocaust, terwijl tegenstanders menen dat de twee casussen geen directe relatie hebben. Alhoewel dit debat pas in het laatste decennium gevoerd wordt, kent het onderzoek naar de Holocaust en de Duitse koloniale periode al een langere geschiedenis.

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog waren het met name joodse wetenschappers die schreven over de Holocaust. Hannah Arendt schreef in 1951 haar invloedrijke werk *The origins of totalitarianism*.⁸ De joods-Amerikaanse filosofe van Duitse oorsprong gaat in dit werk in op de historische achtergrond van de totalitaire staat. Hierin legt ze ook een link met het koloniale verleden van Duitsland. Haar stelling is dat het Europese imperialisme de basis heeft gelegd voor de totalitaire staat en genocides. Echter, deze relatie kreeg in de decennia hierna nauwelijks aandacht binnen het wetenschappelijk onderzoek. In de jaren zestig en zeventig werd de Holocaust beschouwd als een onderdeel van het Nazi-bewind. Binnen de wetenschap lag de focus met name op structuren en modellen omtrent het fascisme en totalitarisme. Er werd naar wetmatigheden gezocht die een totalitaire staat konden verklaren. In deze periode kwam er langzaam aandacht voor het koloniale verleden van Duitsland. Echter, dit was een apart onderzoek domein. De historicus Helmut Bley schreef in 1961 zijn boek *Kolonialherrschaft und Sozialstruktur in Deutsch-Südwestafrika: 1894-1914*.⁹ Bley borduurt hiermee voort op het denken in structuren. Hij zet de politieke en economische patronen in Duits-Zuidwest Afrika in de periode 1894-1914 uiteen. Een jaar later verscheen *Die gelbe Gefahr: Geschichte eines Schlagworts Studien zum imperialistischen denken* van de Duitse theoloog H. Gollwitzer.¹⁰ Gollwitzer toont aan hoe het imperialistische gedachtegoed in het Europa van voor 1914 gebaseerd was op angst voor vreemde civilisaties. De Europese cultuur werd als uniek ervaren, vreemde culturen werden als een gevaar gezien. Deze gedachte heeft grote invloed gehad op de koloniale politiek van Europa.

In de jaren tachtig ging het onderzoek zich verbreden, er werden verschillende niveaus

---

⁸ Hannah Arendt, *The origins of totalitarianism* (New York, 1951).

⁹ Helmut Bley, *Kolonialherrschaft und Sozialstruktur in Deutsch-Südwestafrika: 1894-1914* (Hamburg, 1961).

¹⁰ Heinz Gollwitzer, *Die gelbe Gefahr: Geschichte eines Schlagworts Studien zum imperialistischen denken* (Göttingen, 1962).

aangebracht. Er kwam meer aandacht voor concepten als modernisering, technologie, ras, eugenetica en mentaliteitsgeschiedenis. In 1982 publiceerde de Duitse historicus Vom Bruch zijn werk *Weltpolitik als Kulturmission: Auswärtige Kulturpolitik und Bildungsbürgertum in Deutschland am Vorabend des Ersten Weltkrieges*.¹¹ In dit boek gaat Vom Bruch in op het wereldbeeld van het Duitse keizerrijk in de vroege twintigste eeuw. Hij zet uiteen hoe de Duitse burgers aankeken tegen de inheemse bevolking uit de koloniën. In deze periode kwam er ook vanuit het buitenland meer interesse voor de koloniale geschiedenis van Duitsland. Zo schreef de Amerikaanse historicus Richard Voeltz het artikel *The European economic and political penetration of South West Africa, 1884-1892*.¹² Voeltz richt zich in dit artikel op de beginfase van het Duitse koloniale verleden. Hij zet uiteen hoe het Duitse Rijk invloed verkreeg in Afrika. Zowel op het gebied van de economie als de politiek wist het zijn positie te versterken. Hierdoor werd de basis gelegd voor de koloniale staat. De Amerikaanse antropoloog Karla Poewe deed onderzoek naar de Namibische genocide. Dit resulteerde in 1985 tot haar boek *The Namibian Herero: a history of their psychosocial disintegration and survival*.¹³ Poewe stelt dat de Herero bevolking bewust werd verzwakt door de Duitse overheersers. Hun rechten werden ingeperkt, hierdoor waren ze een mindere dreiging voor de kolonialisten.

Vanaf ca. 2000 brak het debat rondom de continuïteitsthese definitief los met het artikel *Holocaust und Kolonialismus. Beitrag zu einer Archäologie des genozidalen Gedankens* van de Duitse historicus Jürgen Zimmerer.¹⁴ Zimmerer koppelde de Holocaust aan het koloniale verleden en bracht deze twee, tot dan toe gescheiden, onderzoeksvelden samen. Hij veronderstelde een direct verband tussen het koloniale verleden en de Holocaust. De historicus stelde dat er veel continuïteit zat in de gebruikte terminologie. Begrippen als *Lebensraum* en *Untermensch* werden al gebruikt in Duits-Zuidwest Afrika.¹⁵ Zimmerer kreeg hierin bijval van onder andere de Amerikaan Benjamin Madley met zijn artikel *From Africa to Auschwitz: how German Southwest Afrika incubated ideas and methods adopted and developed by the Nazis in Eastern Europe*.¹⁶ Madley gaat ook in op de continuïteit in terminologie. Hij stelt dat er bij de Namibische genocide voor het eerst gesproken wordt over de vernietiging en de uitroeiing van een bepaalde bevolkingsgroep. Er werd een lexicon

---

¹¹ Rüdiger vom Bruch, *Weltpolitik als Kulturmission: Auswärtige Kulturpolitik und Bildungsbürgertum in Deutschland am Vorabend des Ersten Weltkrieges* (Paderborn, 1982).

¹² Voeltz, 'The European economic and political penetration', 623-639.

¹³ Karla Poewe, *The Namibian Herero: a history of their psychosocial disintegration and survival* (New York, 1985).

¹⁴ Jürgen Zimmerer, 'Holocaust und Kolonialismus. Beitrag zu einer Archäologie des genozidalen Gedankens', *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 51:12 (2003), 1098-1119.

¹⁵ Benjamin Madley, 'From Africa to Auschwitz: how German Southwest Afrika incubated ideas and methods adopted and developed by the Nazis in Eastern Europe', *European History Quarterly* 35:3 (2005), 429-464, alhier 429.

¹⁶ Madley, 'From Africa to Auschwitz'.

opgebouwd die later door Nazi-Duitsland overgenomen werd. Deze genocide kun je daarom als de voorloper van de Holocaust zien. Ook de Britse historici Casper Erichsen en David Olusoga betogen dat er een direct verband is tussen de Namibische genocide en de Holocaust.¹⁷ Zij stellen dat er continuïteit is in het gebruik van symbolen en ideologie. Ook stellen ze dat er vele familieverbanden te ontdekken zijn tussen de machthebbers in Duits-Zuidwest Afrika en in Nazi-Duitsland. Veel familieleden van nazi-kopstukken hadden een bestuurlijke functie in de Duitse kolonie. Echter, de continuïteitsthese werd ook in twijfel getrokken. De Duitse historica Birthe Kundrus stelt in haar artikel *Continuities, parallels, receptions: reflections on the colonization of national socialism* dat de relatie tussen het koloniale verleden en de Holocaust ongefundeerd is.¹⁸ Ze stelt dat de Nazi's wel gebruik maakten van de koloniale terminologie, maar dat de interpretatie hiervan volledig anders was dan ten tijde van het koloniale imperium. De termen waren losgekoppeld van hun oorspronkelijke betekenissen. Dit werd ondersteund door de Britse historici Robert Gerwarth en Simon Malinowski in hun artikel *Der Holocaust als kolonialer Genozid? Europäische Kolonialgewalt und nationalsozialistischer Vernichtungskrieg*.¹⁹ Zij betogen dat het koloniale beleid van het Duitse rijk niet significant afweek van andere Europese landen. Het beleid van Nazi-Duitsland was eerder een breuk in de Europese koloniale politiek, dan een logisch vervolg.

In deze scriptie borduur ik voort op het actuele debat omtrent de continuïteitsthese. Mijn onderzoek naar de invloed van sociaal darwinistische ideeën op de wetgeving van de gouverneur van Duits-Zuidwest Afrika kan een beeld schetsen van de situatie in de Duitse koloniën in de periode 1890-1908. Op deze manier wordt de context en de aanloop naar de Namibische genocide duidelijk. Ik borduur hiermee voort op de vraag in hoeverre er continuïteit was tussen bepaalde ideeën, in dit geval sociaal darwinistische, in Duits-Zuidwest Afrika en in Nazi-Duitsland. De relatie tussen de ideeën van het sociaal darwinisme binnen de wetenschap en de bestuurlijke wetgeving van de Duitse gouverneur is nog niet eerder onderzocht. Met deze scriptie hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan het debat rondom de continuïteitsthese. De invloed en de positie van het sociaal darwinisme binnen het wetenschappelijke gedachtegoed zal uiteengezet worden. Ook zal de invloed van deze ideeën op de koloniale bestuurspraktijken duidelijk worden.

---

¹⁷ David Olusoga en Casper Erichsen, *The Kaiser's Holocaust: Germany's forgotten genocide and the colonial roots of Nazism* (Londen, 2010).

¹⁸ Birthe Kundrus, 'Continuities, parallels, receptions: reflections on the colonization of national socialism', *Journal of Namibian Studies* 4:1 (2008), 25-46.

¹⁹ Robert Gerwarth en Simon Malinowski, 'Der Holocaust als kolonialer Genozid? Europäische Kolonialgewalt und nationalsozialistischer Vernichtungskrieg', *Geschichte und Gesellschaft* 33:1 (2007), 439-466.

Het ontstaan en de ontwikkeling van het sociaal darwinisme

In dit hoofdstuk zal uiteen gezet worden hoe de ideeën van het sociaal darwinisme zich ontwikkelden binnen de Duitse wetenschap in de late negentiende en vroege twintigste eeuw. Halverwege de negentiende eeuw presenteerde Darwin zijn ideeën over de evolutieleer. Hiermee nam niet alleen de interesse voor de ontwikkeling van diersoorten toe, maar ook voor die van menselijke rassen, volkeren en culturen. In dit hoofdstuk zal duidelijk worden hoe de ideeën van Darwin in de wetenschap gebruikt werden. Ook zal duidelijk worden welke aspecten binnen het sociaal darwinisme het meest invloedrijk waren.

In 1859 publiceerde de Britse bioloog Charles Darwin het revolutionaire boek *On the origin of species* waarin hij uiteenzet hoe natuurlijke selectie in zijn werk gaat. Het boek werd niet alleen in Engeland goed verkocht, maar ook in andere delen van Europa. Met name in Duitsland was het boek erg populair. Darwin stelde dat er eerst slechts eencellige organismen waren. Door de tijd heen hebben deze organismen zich geëvolueerd tot allerlei verschillende diersoorten. In een constante strijd om te overleven blijven steeds de dieren over die zich het beste kunnen aanpassen aan de omstandigheden. Bij het sociaal darwinisme wordt de evolutiebiologie toegepast op de sociale omgeving. De nadruk ligt hierbij dus niet op de ontwikkeling van diersoorten, maar op die van bevolkingsgroepen en –rassen. Alle menselijke rassen zouden in een constante strijd met elkaar verwickeld zijn om te overleven. Deze ideeën raakten wijd verspreid binnen verschillende wetenschappelijke disciplines, zoals de biologie, filosofie, geografie, economie, etnologie en zelfs binnen de theologie.²⁰

In de negentiende eeuw vonden er baanbrekende ontwikkelingen binnen de biologie plaats. De invloed van de biologie binnen de wetenschappen nam hierdoor toe. De ideeën van Charles Darwin minimaliseerden het verschil tussen mens en dier nog verder. Hierdoor werd het mogelijk dat bevolkingsgroepen object van onderzoek werden.²¹ Darwin borduurde voort op de ideeën van Thomas Malthus. De Britse econoom stelde reeds in de late achttiende eeuw dat er een constante strijd om te overleven tussen individuen bestond. Dit was zo, omdat de voedselproductie altijd achter zou blijven bij de bevolkingstoename. Sociaal darwinisten pasten deze theorie op grotere schaal toe, ze stelden dat er een strijd tussen samenlevingen bestond om te overleven.²² Deze wetenschappers gebruikten ook een ander belangrijk punt van Darwin. De Britse bioloog verheerlijkte de strijd tussen dieren. Competitie was namelijk de drijfveer achter vooruitgang. Sociaal darwinistische wetenschappers borduurden voort op dit idee. Zij stelden dat strijd, zelfs als dit gepaard zou gaan met geweld, een samenleving kon zuiveren van de lagere, zwakkere individuen.

---

²⁰ Weikart, 'The origins', 471.

²¹ Ibidem, 472-473.

²² Ibidem, 474.

Deze strijd vond niet alleen plaats binnen maatschappijen, maar vond ook tussen samenlevingen en naties plaats. Deze gedachte werd nog versterkt door het opkomende nationalisme in het Europa van de negentiende eeuw. In het constante gevecht om te overleven, zouden de sterkste maatschappijen overblijven en zouden de zwakkere op termijn verdwijnen.²³ Het is belangrijk om te benadrukken dat sociaal darwinistische wetenschappers de ideeën van Charles Darwin als uitgangssituatie namen, maar dat zij hier een eigen interpretatie aangaven. Deze interpretaties gingen vaak veel verder dan de oorspronkelijke betekenis van Darwins theorie.

In de jaren zestig van de negentiende eeuw was er binnen het sociaal darwinistische gedachtegoed vooral aandacht voor de strijd tussen individuen binnen een maatschappij. Deze ideeën ondervonden veel support binnen liberale kringen. Liberalen steunden de gedachte dat individuen moesten concurreren met elkaar. Op deze manier zouden mensen het meest succesvol zijn. Echter, met de eenwording van het Duitse rijk in 1871 verloor het liberalisme zijn vooraanstaande positie. Veel liberalen sloten zich aan bij de conservatieve en militaristische ideologie van Bismarck.²⁴ De nadruk binnen het sociaal darwinisme kwam steeds meer te liggen op de strijd tussen maatschappijen, naties en rassen in plaats van tussen individuen.²⁵ Deze twee verschillende interpretaties stonden vaak niet tegenover elkaar, maar naast elkaar. Echter, de strijd tussen volkeren werd langzamerhand steeds invloedrijker. Het collectivisme en het nationalisme speelden een belangrijke rol binnen het sociaal darwinisme. Veel Duitse wetenschappers benadrukten het belang van Duits-zijn. Wetenschappers gebruikten de ideeën van het sociaal darwinisme om het nationalisme te bevorderen. Ze wilden de Duitse bevolking een gevoel van eenheid geven.²⁶ Dit had tot gevolg dat racisme steeds verder geïntegreerd raakte binnen het sociaal darwinistische gedachtegoed. Ernst Haeckel speelde hier een belangrijke rol in. De Duitse zoöloog was een vooraanstaande sociaal darwinist. Hij betoogde dat er twaalf verschillende soorten mensen waren. Deze twaalf rassen waren verdeeld in vier verschillende stadia van ontwikkeling. De Europeanen waren het meest ontwikkelde ras en hierdoor superieur.²⁷ De Australische Aboriginals en de Amerikaanse Indianen waren het zwakste. Uit deze aanpak blijkt dat de grens tussen mens en dier niet meer als strikt werd ervaren, maar dat het veranderlijk was.

Vanaf circa 1890 verschoof de nadruk binnen het sociaal darwinistische denken opnieuw. Het Duitse Rijk begon zich te profileren als een imperialistische mogendheid. Het verwierf een aantal

---

²³ Richard Weikart, 'Progress through racial extermination: social darwinism, eugenics and pacifism in Germany, 1860-1918', *German Studies Review* 26:2 (2003), 273-294, alhier 273-274.

²⁴ Weikart, 'The origins', 487-488.

²⁵ Kenneth D. Barkin, 'Conflict and concord in Wilhelminian social thought', *Central European History* 5:1 (1972), 55-71, alhier 59-61.

²⁶ Barkin, 'Conflict and concord', 64-65.

²⁷ Weikart, 'Progress through racial extermination', 275-276.

overzeese koloniën. Deze nieuwe situatie had haar weerslag op de ontwikkeling van het sociaal darwinisme. Het intensieve contact tussen de inheemse bevolking en de Duitse overheersers zou een stimulans bieden aan de ontwikkeling van de eugenetica. De eugenetica heeft als doel om de genetische samenstelling van het menselijke ras te verbeteren. Deze gedachte past binnen de ideeën van het sociaal darwinisme, er wordt namelijk uitgegaan van een constante evolutie en verbetering. Het kolonialisme maakte langdurig contact met andere volkeren mogelijk. Hierdoor werd intensief onderzoek op de lange termijn mogelijk. Het kolonialisme had een belangrijke faciliterende rol voor eugenetici. De eugenetica werd dan ook de belangrijkste pijler binnen het wetenschappelijke gedachtegoed.²⁸ Hiermee brak een nieuwe fase aan binnen het sociaal darwinisme.

---

²⁸ Weikart, 'The origins', 487-488.

Koloniale invloed op de ontwikkeling van de eugenetica

In dit hoofdstuk zal beschreven worden welke invloed het Duitse contact met de inheemse bevolking van Duits-Zuidwest Afrika had voor de ontwikkeling van de eugenetica. In het vorige hoofdstuk is reeds verteld dat de eugenetica leidinggevend werd binnen het sociaal darwinisme in de late negentiende eeuw. In dit hoofdstuk zal hier dieper op ingegaan worden. Het zal duidelijk worden welke uitgangspunten de eugenetica bezat en welke invloed het Duitse imperialisme had op de ontwikkeling van deze wetenschappelijke discipline. Ook zal er uiteen gezet worden op welke wijze er wetenschappelijk onderzoek werd gedaan en welke invloed dit had op de relatie tussen de Duitsers en de inheemsen.

In de late negentiende eeuw werd de eugenetica de belangrijkste pijler binnen het sociaal darwinisme. Bij de eugenetica staat rasverbetering centraal, dit gebeurt door wetenschappelijk onderzoek naar de genetische samenstelling van mensen en volkeren. Vanaf circa 1890 verschenen er in heel Europa boeken en artikelen waarin theorieën over de rassenleer uiteengezet werden. De strijd tussen rassen was de belangrijkste thematiek binnen de Europese en de Duitse wetenschap geworden en werd op allerlei verschillende niveaus onderzocht.²⁹ Eugenetici werden in de late negentiende en vroege twintigste eeuw gezien als moderne, progressieve en rationele wetenschappers.³⁰ De opkomst van het sociaal darwinisme en de eugenetica ging gepaard met het Europese imperialisme. Bij kolonialisme probeert de koloniale bezetter het overwonnen land economisch te exploiteren. Bij imperialisme gaat dit nog verder; het moederland probeert het bezette land ook politiek en cultureel te beïnvloeden. De eugenetica was hier een hulpmiddel voor. Immers, de eugenetica doet onderzoek naar het verbeteren van rassen en volkeren. Imperiale mogelijkheden konden de eugenetica gebruiken om de inheemse bevolking van de koloniën te Europeaniseren.

In de tweede helft van de negentiende eeuw bestond er in vrijwel heel Europa een gevoel van superioriteit jegens andere volkeren in de rest van de wereld. Het breed gedragen idee was dat de blanke Europeanen het recht hadden om andere culturen te domineren en te begeleiden op het pad der vooruitgang.³¹ Europa had een beschavingsmissie voor ogen waarin het een leidinggevende rol zou bezitten. Alleen zo konden andere volkeren zich cultureel ontwikkelen tot het Europese niveau. Als gevolg van de opkomst van het sociaal darwinisme werden volkeren, culturen en rassen een steeds verdergaand object van onderzoek. Zoals vermeld in het voorgaande hoofdstuk, was het Duitse Rijk hier een van de voorlopers in. Met de opbouw van een koloniaal imperium, kon de Duitse

---

²⁹ Frank Becker, *Rassenmischehen – Mischlinge – Rassentrennung. Zur Politik der Rasse im deutschen Kolonialreich* (Stuttgart, 2004), 86-87.

³⁰ Weikart, 'Progress through racial extermination', 274.

³¹ Walther, 'Creating Germans abroad', 345.

wetenschap zich hier nog intensiever mee bezighouden. Het had nu namelijk de mogelijkheid tot direct en langdurig contact met inheemse, Afrikaanse populaties.³² De eugenetica werd als een progressieve wetenschap gezien, doordat het poogde de genetische samenstelling van rassen te verbeteren. Dit paste naadloos binnen het Europese discours van vooruitgang.

Eind negentiende eeuw ging het Duitse Rijk overzeese gebieden koloniseren, ook Zuidwest Afrika kwam onder direct Duits gezag. Veel andere Europese landen, Groot-Brittannië voorop, bezaten al eeuwenlang koloniën. Zij hadden al veel kennis en ervaring met de inheemse bewoners van deze gebieden. Voor het Duitse Rijk gold dit niet. Doordat de staat pas in 1871 een eenheid werd, kon het zich pas laat als een imperiale mogendheid profileren en bezat het een grote achterstand op andere Europese landen.³³ Deze gedachte werd breed gedragen door Duitse politici. Het Duitse Rijk moest zo snel mogelijk zijn achterstand als Europese grootmacht zien in te halen. De wetenschap had hier een belangrijke rol in. Doordat wetenschappers een belangrijke invloed kregen in de koloniën, konden ze het Duitse koloniale bestuur adviseren. De wetenschappers kenden namelijk de politieke, sociaaleconomische en culturele structuren van de inheemse bevolking.

De zwarte Afrikaanse bevolking werd gezien als een van de menselijke rassen die er het beste in was geslaagd zich aan te passen. De blanke Europeanen hadden zich geëvolueerd tot het meest intelligente ras ter wereld. De donkere Afrikanen hadden zich op hun beurt het beste aangepast aan hun geografische en klimatologische omstandigheden.³⁴ Het idee bestond dat in de strijd tussen blank en zwart, respectievelijk de Europeanen versus de Afrikanen, alle andere inferieure rassen op termijn zouden uitsterven. Alhoewel de zwarte Afrikaanse bevolking vanuit wetenschappelijk oogpunt werd gerespecteerd, werden ze paradoxaal genoeg vanuit maatschappelijk oogpunt als een bedreiging gezien. Aan de ene kant wilde Europa de Afrikaanse bevolking verbeteren, terwijl ze tegelijkertijd ervoor wilden zorgen dat de Europese hegemonie niet in gevaar kwam. De Europese imperiale mogendheden wilden de Afrikanen in cultureel opzicht verbeteren; ze moesten de Europese normen en waarden overnemen. Tegelijkertijd ontwikkelden de koloniale bezetters een netwerk van structuren en hiërarchieën die de werkelijke macht in handen hield van de blanke Europeanen. De zwarte Afrikaanse bevolking had hierdoor geen toegang tot hoge bestuurlijke functies. De Afrikanen zouden, volgens de ideeën van het sociaal darwinisme, op termijn de enigen zijn die zich mogelijk zouden kunnen meten met de blanke Europeanen. Het was daarom belangrijk dat de Afrikanen niet te veel bestuurlijke invloed kregen. In deze gedachtegang worden de ideeën

---

³² Robbie Aitken, *Exclusion and inclusion: gradations of whiteness and socio-economic engineering in German Southwest Africa, 1884-1914* (Bern, 2007), 17.

³³ Voeltz, 'The European economic and political penetration', 623-624.

³⁴ Weikart, 'Progress through racial extermination', 276.

van *survival of the fittest* toegepast op de menselijke natuur.³⁵ Deze ideeën werden zeker niet door alle Duitse wetenschappers gesteund, maar binnen de eugenetica waren deze ideeën erg invloedrijk. De eugenetica was met name binnen de biologie en de natuurkunde dominant.

De eugenetica bracht een aantal complexe problemen met zich mee voor de wetenschap. De scheidslijn tussen de verschillende menselijke rassen was vaak moeilijk te bepalen. Hoe moesten eugenetici bijvoorbeeld omgaan met de Afrikaners? Deze bevolking leefde ook in Duits-Zuidwest Afrika en was van oorsprong Europees, maar had door de eeuwen heen verschillende Afrikaanse gebruiken overgenomen.³⁶ De eugenetica bracht niet alleen een scheidslijn aan tussen rassen, maar ook daarbinnen. Er werden schema's ontwikkeld waarin verschillende gradaties van blank-zijn waren opgesteld.³⁷ Afkomst werd steeds belangrijker geacht, hoe verder men zijn stamboom kon terugleiden tot Europese, blanke voorouders, hoe zuiverder men werd geacht. Wetenschappers stelden dat de eugenetica niet alleen zou leiden tot het uitsterven van de inferieure rassen, maar dat het op termijn ook zou leiden tot de uitroeiing van onzuivere Europeanen. Op deze manier zou de pure, blanke Europese cultuur overblijven.³⁸

Onder wetenschappers was er discussie over de vraag hoe deze strijd zou gaan verlopen. Men kan twee verschillende scholen onderscheiden. De pacifistische eugenetici stelden dat de evolutie een natuurlijk proces was waarin de inferieure rassen op termijn gedoemd waren om uit te sterven. Deze ontwikkeling zou geen inmenging van buitenaf nodig hebben, want als het gevolg van concurrentie tussen volkeren zouden de zwakkeren vanzelf uitsterven en de sterkeren overblijven. Aan de andere kant waren er wetenschappers die stelden dat oorlog en strijd tegen deze inferieure rassen gelegitimeerd was, doordat ze de evolutie alleen maar bevorderden.³⁹ Oorlogen tegen andere 'geciviliseerde', blanke volkeren waren echter uit den boze. Deze oorlogen zouden namelijk de culturele superioriteit van Europa aantasten. Inferieure volkeren zouden hierdoor meer ruimte krijgen om zich te ontwikkelen. Deze twee scholen hadden in de theorie dezelfde ideeën over het sociaal darwinisme en de eugenetica. De uitvoering van deze visies zou in de praktijk echter zeer verschillende uitwerkingen blijken te hebben.⁴⁰

Duits-Zuidwest Afrika was voor veel wetenschappers de ideale locatie om onderzoek te doen. De wetenschappers zagen de kolonie zelf ook als een menselijk laboratorium. Als gevolg van de groeiende invloed van het sociaal darwinisme binnen de wetenschap, waren de experimentele mogelijkheden op mensen verruimd. De scheidslijn tussen mens en dier was steeds verder vervaagd.

---

³⁵ Ibidem, 276-278.

³⁶ Aitken, 'Exclusion and inclusion', 18-19.

³⁷ Ibidem, 18.

³⁸ Weikart, 'Progress through racial extermination', 279.

³⁹ Ibidem, 277-278.

⁴⁰ Becker, *Rassenmischehen*, 49-50.

De inheemse, Afrikaanse bevolking werd als minderwaardig en als minder menselijk beschouwd. De koloniale bestuurders legden ook nauwelijks beperkingen voor de wetenschap op. Wetenschappers hadden hierdoor een soort carte blanche op het gebied van experimenteel onderzoek. Doordat het Duitse Rijk het Afrikaanse gebied pas recent onder controle had, waren er nog weinig beperkende wetten of maatregelen voor de wetenschap. De komst van wetenschappers werd zelfs toegejuicht door de koloniale machthebbers, doordat zij kennis met zich meebrachten. Duitse wetenschappers hadden vaak al geleerd van hun buitenlandse collega's, zoals de Fransen en de Britten. Geleerden uit deze landen hadden al eeuwenlang in direct contact gestaan met vreemde volkeren en beschavingen. Zij kenden de lokale gebruiken, rituelen en normen en waarden. Duitse wetenschappers namen deze ervaringen met zich mee. Deze wetenschappers gaven op allerlei verschillende niveaus bestuurlijke adviezen.⁴¹

Door de jaren heen werd de wettelijke positie van de inheemse burgerij steeds verder ingeperkt ten opzichte van de Duitse migranten. De relatie tussen beide bevolkingen werd dan ook problematischer. Vanaf 1904 brak er een nieuwe fase aan binnen het wetenschappelijke onderzoek in Duits-Zuidwest Afrika. Een gedeelte van de inheemse bevolking was in opstand gekomen en gouverneur Theodor Leutwein werd vervangen door Lothar von Trotha. Generaal Von Trotha kreeg slecht een taak mee van de Duitse keizer; herstel de orde in Zuidwest Afrika. De wetenschappers kregen van het koloniale bestuur steeds verdergaande bevoegdheden om onderzoek te doen. Vanaf 1905 gaf de Duitse gouverneur opdracht tot de ontwikkeling van concentratiekampen. Hij was hierbij geïnspireerd door Groot-Brittannië. Tijdens de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) ontwikkelde Groot-Brittannië concentratiekampen om gevangenen en diens families op te sluiten.⁴² In deze concentratiekampen kregen Duitse wetenschappers de bevoegdheden om medische experimenten uit te voeren. Er werd bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de afmetingen van de skeletten van overleden gevangenen.⁴³

---

⁴¹ Aitken, 'Exclusion and inclusion', 58-59.

⁴² Olusoga en Erichsen, *The Kaiser's Holocaust*, 9-10.

⁴³ François Haas, 'German science and black racism – roots of the Nazi Holocaust', *The FASEB Journal* 22:2 (2008), 332-337, alhier 333-334.

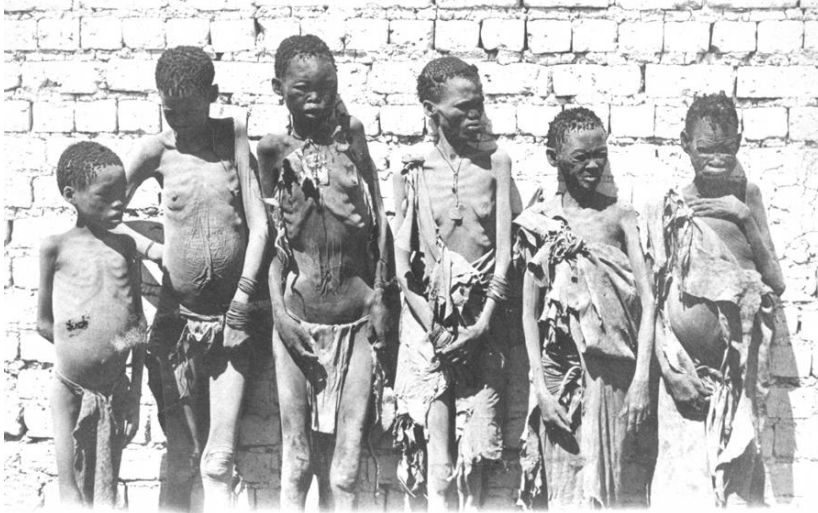
Afbeelding 1. Hoofd van een Nama-man, gestorven in een Duits concentratiekamp. Het hoofd werd naar het Duitse Rijk gestuurd voor antropologisch onderzoek.⁴⁴

Afbeelding 2. Duitse soldaten laden kisten in met de skeletten van overleden gevangenen. Vrouwelijke gevangenen moesten de skeletten schoon schrapen en ontdoen van huid, vlees en organen. Deze kisten werden naar universiteiten en scholen in het Duitse moederland verscheept.⁴⁵

⁴⁴ Haas, 'German science', 334.

⁴⁵ Casper Erichsen, *The angel of death has descended violently among them: concentration camps and prisoners-of-war Namibia, 1904-1908* (Leiden, 2005), 143.

Afbeelding 3. Zwaar mishandelde en ondervoede Nama-gevangenen.⁴⁶

Er werd biologisch onderzoek gedaan naar menselijke doodsoorzaken. Hierdoor konden er wetenschappelijke theorieën ontwikkeld worden over de fysieke capaciteiten van mensen. Deze theorieën kwamen bijvoorbeeld van pas bij dwangarbeid. De koloniale bestuurders kenden de fysieke mogelijkheden en beperkingen van de Afrikaanse gevangenen. De skeletten van geëxecuteerde gevangenen werden regelmatig naar het Duitse Rijk gestuurd voor verdergaand onderzoek.⁴⁷ De komst van deze menselijke skeletten gaf een stimulans aan de ontwikkeling van de eugenetica in het Duitse Rijk. Veel wetenschappers waren gefascineerd door de onderzoeksmogelijkheden in de koloniën. De medische en biologische experimenten op de Afrikaanse bevolking waren een voorbeeld van de mogelijkheden die de eugenetica met zich meebracht.⁴⁸ Er werd bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de weerbaarheid van de inheemse bevolking bij uitdroging en ondervoeding.

Wetenschappers hadden een belangrijke adviserende rol in de kolonie. Duits-Zuidwest Afrika was populair onder wetenschappers, doordat er amper beperkingen bestonden voor wetenschappelijk onderzoek. Deze experimentele vrijheid gaf een stimulans aan de ontwikkeling van de eugenetica in het Duitse Rijk. Wetenschappers hadden veel invloed op de bestuurspraktijken in de kolonie. Hun bevindingen konden ter legitimatie van het bestuurlijke beleid dienen. Dit gebeurde op verschillende niveaus, zoals in het volgende hoofdstuk duidelijk zal worden.

---

⁴⁶ Erichsen, *The angel of death*, 52.

⁴⁷ Haas, 'German science', 336-337.

⁴⁸ Weikart, 'Progress through racial extermination', 279-282.

Wetenschappelijke invloed op de koloniale bestuurspraktijken

In dit hoofdstuk zal uiteen gezet worden op welke niveaus de sociaal darwinistische, wetenschappelijke invloed tot uiting kwam in koloniale bestuurspraktijken. Het zal duidelijk worden hoe het koloniale bestuur de wetenschap als legitimatiemiddel gebruikte. Dit gebeurde op verschillende niveaus en terreinen, zoals op het gebied van onderwijs, sociale wetgeving en economische bestuurspraktijken. De wetenschap speelde onder andere een belangrijke taak in de opleiding van Duitse notabelen, oftewel de toekomstige politici en andere hooggeplaatsten in de koloniën.⁴⁹

Educatie was een belangrijk middel om Zuidwest Afrika te transformeren tot een Duitse natie. Onderwijs was noodzakelijk in de opvoeding van de Duitse gegoede burgerij.⁵⁰ Eind negentiende eeuw emigreerden er duizenden Duitsers naar de nieuwe kolonie in Zuidwest Afrika. Deze burgers namen ook hun kinderen met zich mee. Deze jongeren groeiden dus niet op in het Duitse Rijk, maar in een overzees, Afrikaans land.⁵¹ Veel politici in Duits-Zuidwest Afrika, waaronder de gouverneur, waren bang dat deze jongeren vervreemd zouden raken van het Duitse moederland. Als het Duitse Rijk zijn bezittingen en invloed in het Afrikaanse land voor de toekomstige generaties wilde verzekeren, dan was het van belang dat er een culturele elite gesmeed werd die een sterke band had met het Europese moederland.⁵² In deze gedachtegang zie je de invloed van het sociaal darwinisme terugkomen. Echter, het gaat hierbij niet om raciale of genetische verbetering van de Duitse bevolking, maar om een culturele verbetering. Jongeren moesten bewuster worden van hoe een echte Duitser zich moest gedragen. Het koloniale bestuur stimuleerde het onderwijs voor de jeugd van de Duitse notabelen. Voor de lagere klassen, zoals de boeren en arbeiders, waren er veel minder mogelijkheden. Onderwijs was relatief duur, voor de armere bevolking was dit vaak moeilijk te betalen. Hieruit blijkt dat er een poging gedaan werd om de Duitse bovenklasse een extra stimulans te geven ten opzichte van de lagere klassen. Op den duur zou dit leiden tot een zuiverdere en een elite-Duitse bevolking.⁵³ Onderwijs moest jongeren opleiden tot goede, loyale en productieve Duitsers. Wetenschappers speelden een belangrijke rol in deze opleiding. De wetenschap leverde namelijk de basis voor het onderwijssysteem in Duits-Zuidwest Afrika. Binnen de educatie was er veel aandacht voor de relatie tussen Duitsers en de inheemse bevolking. Deze verhouding was grotendeels gebaseerd op wetenschappelijke bevindingen.⁵⁴ Via het onderwijs werden jonge Duitsers beïnvloed door het sociaal darwinistische gedachtegoed. Het Duitse ras was superieur aan de

---

⁴⁹ Walther, 'Creating Germans abroad', 325-326.

⁵⁰ Ibidem, 327-328.

⁵¹ Aitken, 'Exclusion and inclusion', 49-50.

⁵² Walther, 'Creating Germans abroad', 325.

⁵³ Weikart, 'Progress through racial extermination', 287-288.

⁵⁴ Walther, 'Creating Germans abroad', 334-337

Afrikanen. Goede Duitsers bleven trouw aan zijn cultuur, ze moesten dus geen inheemse gebruiken overnemen. Ook was het belangrijk dat het Duitse bloed beschermd bleef, er mocht dus geen sprake zijn van de geboorte van interracialen kinderen. Voor de inheemse bevolking waren er aparte scholen. Voor de lagere bureaucratie bleven de koloniale heersers afhankelijk van de Afrikaanse populatie. De inheemsen moesten hierom een mogelijkheid op basisonderwijs hebben.⁵⁵

Het sociaal darwinisme had ook op de economische bestuurspraktijken invloed. Het koloniale bestuur confisqueerde veel bedrijven, landerijen en vee van opstandige Afrikanen. Boeren in Duits-Zuidwest Afrika konden deze landerijen van het bestuur weer overkopen. Echter, de Duitse boeren kregen hierbij privileges ten opzichte van de inheemse bevolking. Duitse boeren konden de landerijen en het vee goedkoper verkrijgen. De Duitse invloed in Zuidwest Afrika werd zo steeds groter.⁵⁶ Steeds meer economisch- en strategisch belangrijke landerijen en bedrijven kwamen in de handen van migranten. Wetenschappers betoogden dat dit de blanke, Duitse bevolking een grote voorsprong gaf in de strijd om het bestaan in Zuidwest Afrika. In de constante strijd om te overleven hadden de Duitsers dus zowel de invloedrijke bestuurlijke functies in bezit, alsook de economisch belangrijke bedrijven en landerijen.⁵⁷ Duitse wetenschappers toonden aan dat de strijd tussen volkeren en rassen op allerlei verschillende niveaus werd gevoerd. Ze stelden dat als het koloniale bestuur de belangrijkste pijlers binnen de economie van Zuidwest Afrika in handen kon krijgen, respectievelijk de landbouw en de mijnbouw, de blanke Duitsers een overwicht ten opzichte van de zwarte Afrikanen zouden hebben. Het Duitse ras zou zo meer ruimte krijgen om zich te ontwikkelen.⁵⁸

Ook in de sociale wetgeving speelde het sociaal darwinisme een belangrijke rol. Binnen de wetenschap werd een systeem van hiërarchieën ontwikkeld waarin de blanke bevolking aan de top stond. In de praktijk leidde dit bijvoorbeeld tot een verbod op gemengde huwelijken in 1905. Wetenschappers betoogden al langer dat er een verbod op interracialen huwelijken moest komen, maar pas toen de inheemse populatie in opstand kwam, ging het koloniale bestuur werkelijk over tot een verbod. Dit is een voorbeeld van de vergrote wetenschappelijke invloed na 1904. Het koloniale bestuur ging zich harder opstellen ten opzichte van de inheemse bevolking. Raciale vermenging werd als een bedreiging ervaren voor de Duitse identiteit en cultuur.⁵⁹ Een verbod op gemengde huwelijken voorkwam de geboorte van zogenaamde 'halfbloedjes'. Deze kinderen pasten niet binnen het opgebouwde, wetenschappelijke discours van hiërarchieën. Een interracial huwelijk bracht ook

---

⁵⁵ Ibidem, 329.

⁵⁶ Voeltz, 'The European economic and political penetration', 631-633.

⁵⁷ Weikart, 'Progress through racial extermination', 278-279.

⁵⁸ Ibidem, 284.

⁵⁹ Tina M. Camp, 'Converging spectres of an other within: race and gender in prewar Afro-German history', *Callaloo* 26:2 (2003), 322-341, alhier 324-325.

het gevaar van vermengde culturen met zich mee. Wetenschappers betoogden dat het blanke ras superieur was, die moest dan ook vrij blijven van wat zij zagen als inferieure, Afrikaanse invloeden. Ze stelden dat een verbod op gemengde huwelijken hier een belangrijke rol in had. Deze wet had invloed op de demografische en de sociale samenstelling van de inwoners van Zuidwest Afrika. Wetenschappers stelden dat het verbod er toe zou leiden dat er minder gemengde kinderen geboren werden. De verschillende bevolkingsgroepen werden steeds meer gescheiden, de interactie tussen de verschillende volkeren werd minder. Hierdoor groeiden ook de vooroordelen ten opzichte van elkaar. De ideeën van het sociaal darwinisme en de eugenetica zie je hier tot in de privésfeer van het leven van Duitse burgers teruggebracht worden. Binnen de wetenschap en bij de koloniale bestuurders bestond het ideaal van een gescheiden blanke en zwarte bevolking. Deze moesten zowel fysiek als mentaal van elkaar gescheiden worden. In de praktijk werd dit ideaal lang niet altijd nageleefd. Er werden veel gemengde kinderen geboren. Ook werden er verschillende Afrikaanse gebruiken overgenomen door de Duitse migranten.⁶⁰

De Duitse burgerij merkte in zijn leven op allerlei verschillende terreinen de invloed van het sociaal darwinisme. Al op jonge leeftijd werden kinderen door middel van educatie de ideeën van het sociaal darwinisme bijgebracht. Ook volwassenen kwamen in aanraking met de invloed van het sociaal darwinisme. Op sociaaleconomisch en demografisch gebied kwamen er wetten die er voor moesten zorgen dat het Duitse bloed en de cultuur beschermd bleef van Afrikaanse inmenging. Na 1904 werd de invloed van het sociaal darwinisme alleen maar sterker.

---

⁶⁰ Campt, 'Converging spectres', 325-326.

Conclusie

In de tweede helft van de negentiende eeuw verspreidde de theorie over de evolutieleer van Charles Darwin zich over heel Europa. Al snel werden diens ideeën toegepast op de menselijke natuur. Wetenschappers betoogden dat menselijke rassen en samenlevingen in een constante strijd om te overleven verwickeld zijn. In eerste instantie gingen wetenschappers uit van het idee dat de zwakste individuen binnen een samenleving op termijn zouden uitsterven. Hierdoor zou er een superieure bevolking overblijven. In de jaren '70 van de negentiende eeuw kwam echter het idee op dat er niet alleen een interne overlevingsstrijd was, maar dat deze strijd ook tussen verschillende volkeren plaatsvond. Dit idee werd versterkt doordat het Duitse Rijk zich eind negentiende eeuw als imperiale mogendheid ging profileren. In Zuidwest Afrika kwamen Duitse wetenschappers langdurig en intensief in contact met vreemde volkeren. Dit contact leidde tot de ontwikkeling van de eugenetica.

In Duits-Zuidwest Afrika kregen wetenschappers een grote mate van vrijheid om te experimenteren en onderzoek te doen. De invloed van het sociaal darwinisme leidde ertoe dat de scheidslijn tussen mens en dier steeds verder vervaagde. Niet alle mensen behoorden tot dezelfde categorie, er bestond een hiërarchie van verschillende rassen. Wetenschappers betoogden dat de blanke bevolking bovenaan stond in deze hiërarchie, ze hadden daarom het recht om over de andere volkeren te heersen. De inheemse, Afrikaanse populatie werd steeds verder achtergesteld ten opzichte van de Duitse bevolking. Uiteindelijk leidde dit tot een opstand van de Herero- en de Nama bevolking. De gespannen relatie tussen de inheemse- en de Duitse bevolking bereikte hiermee zijn climax. Wetenschappers kregen nog ruimere bevoegdheden voor wetenschappelijk onderzoek. Duitse wetenschappers deden biologisch en medisch onderzoek naar de genetische verschillen tussen het Europese en het Afrikaanse ras. In concentratiekampen werden medische experimenten gedaan en werden de skeletten van overleden gevangenen verzameld. Deze skeletten werden vervolgens opgestuurd naar het Duitse Rijk voor verder onderzoek. De Afrikaanse bevolking werd niet langer als volwaardig menselijk beschouwd. Ze waren object van biologisch onderzoek geworden.

Het blanke, Europese ras werd als superieur ervaren. Wetenschappers stelden dat het Duitse Rijk zijn invloed in Zuidwest Afrika in de toekomst enkel kon continueren wanneer het blanke ras zowel fysiek als cultureel beschermd bleef. Het koloniale bestuur volgde deze gedachte en probeerde dit dan ook actief te bereiken. Op economisch gebied kregen Duitse boeren subsidies op de aanschaf van landerijen en vee. Duitse migranten en bedrijven namen de belangrijkste sectoren in de lokale economie, de landbouw en mijnbouw, steeds verder over. Hierdoor hadden ze een economische voorsprong op de inheemse bevolking. Ook op bestuurlijk terrein had de blanke populatie een voorsprong. De Afrikaanse populatie kon werkzaam zijn binnen de bureaucratie, maar de bestuurlijke

topfuncties waren gereserveerd voor de Duitse notabelen. De werkelijke macht in de kolonie bleef zo in handen van de Duitsers. De koloniale bestuurders stimuleerden het creëren van een Duitse toplaag. Door middel van onderwijs moesten Duitse burgers opgeleid worden tot loyale en productieve notabelen. Binnen het onderwijs was er veel aandacht voor de verhoudingen tussen de blanke en Afrikaanse bevolking. Wetenschappers leverden de basis voor dit onderwijssysteem. Ze benadrukten het belang van een zuivere, Duitse bevolking. Echte Duitsers bleven trouw aan zijn eigen bloed en cultuur. Ze zouden geen inheemse gebruiken moeten overnemen. Ook interraciale huwelijken werden ontraden. In 1905, ten tijde van de opstand van de Nama- en Herero bevolking, kwam het ook daadwerkelijk tot een verbod op interraciale huwelijken.

De wetenschap had een belangrijke invloed op de bestuurspraktijken in Duits-Zuidwest Afrika. Doordat er nauwelijks wetten en structuren bestonden in de kolonie, werd de komst van wetenschappers gestimuleerd door de koloniale bestuurders. Immers, wetenschappers brachten allerlei kennis met zich mee. Niet alleen het koloniale bestuur profiteerde van deze ontwikkeling. Ook wetenschappers zagen voordelen in het leven in Zuidwest Afrika. Ze hadden grote vrijheden om experimenteel onderzoek te doen. De kolonie werd gezien als een laboratorium waar ze ongekende mogelijkheden hadden. Het sociaal darwinisme speelde een grote rol in deze gedachte. De inheemse bevolking werd als inferieur beschouwd. Wetenschappers zagen de inheemse populatie als objecten van onderzoek. Deze ontwikkeling zette zich al in bij de komst van de Duitse koloniale bezetters. Door de jaren heen werd er een proces van ontmenselijking ingezet. De Afrikaanse bevolking werd juridisch, bestuurlijk en economisch achtergesteld ten opzichte van zijn Duitse medeburgers. In 1904 brak er een opstand uit die genadeloos werd neergeslagen. Wetenschappers kregen na deze gebeurtenis nog ruimere mogelijkheden tot medisch en experimenteel onderzoek.

De Namibische genocide kende een lange voorgeschiedenis. Vanaf 1890 werd de inheemse bevolking steeds verder benadeeld. De invloed van het sociaal darwinisme kwam op allerlei terreinen tot uiting. Het proces van ontmenselijking was een noodzakelijke voorwaarde voor het uitbreken van de opstand. Immers, de Afrikaanse bevolking wilde zijn oude rechten terugwinnen. Dit werkstuk toont de invloed van het sociaal darwinisme op het koloniale bestuur van het Duitse Rijk. Verder onderzoek zou moeten bepalen of de invloed van het sociaal darwinisme in de kolonie en de Namibische genocide een directe doorwerking en invloed heeft gehad op Nazi-Duitsland en de Holocaust.

Literatuurlijst

Aitken, R. *Exclusion and inclusion: gradations of whiteness and socio-economic engineering in German Southwest Africa, 1884-1914* (Bern, 2007).

Arendt, H. *The origins of totalitarianism* (New York, 1951).

Barkin, K.D. 'Conflict and concord in Wilhelmian social thought', *Central European History* 5:1 (1972), 55-71.

Becker, F. *Rassenmischehen – Mischlinge – Rassentrennung. Zur Politik der Rasse im deutschen Kolonialreich* (Stuttgart, 2004).

Bley, H. *Kolonialherrschaft und Sozialstruktur in Deutsch-Südwestafrika: 1894-1914* (Hamburg, 1961).

Bruch, vom R. *Weltpolitik als Kulturmission: Auswärtige Kulturpolitik und Bildungsbürgertum in Deutschland am Vorabend des Ersten Weltkrieges* (Paderborn, 1982).

Campt, T.M. 'Converging spectres of an other within: race and gender in prewar Afro-German history', *Callaloo* 26:2 (2003), 322-341.

Erichsen, C. *The angel of death has descended violently among them: concentration camps and prisoners-of-war Namibia, 1904-1908* (Leiden, 2005).

Gerwarth, R. en Malinowski, S. 'Der Holocaust als kolonialer Genozid? Europäische Kolonialgewalt und nationalsozialistischer Vernichtungskrieg', *Geschichte und Gesellschaft* 33:1 (2007), 439-466.

Gollwitzer, H. *Die gelbe Gefahr: Geschichte eines Schlagworts Studien zum imperialistischen denken* (Göttingen, 1962).

Haas, F. 'German science and black racism – roots of the Nazi Holocaust', *The FASEB Journal* 22:2 (2008), 332-337.

Kundrus, B. 'Continuities, parallels, receptions: reflections on the colonization of national socialism', *Journal of Namibian Studies* 4:1 (2008), 25-46.

Madley, B. 'From Africa to Auschwitz: how German Southwest Afrika incubated ideas and methods adopted and developed by the Nazis in Eastern Europe', *European History Quarterly* 35:3 (2005), 429-464.

Olusoga, D. en Erichsen, C. *The Kaiser's Holocaust: Germany's forgotten genocide and the colonial roots of Nazism* (Londen, 2010).

Poewe, K. *The Namibian Herero: a history of their psychosocial disintegration and survival* (New York, 1985).

Richter, E.D. 'Commentary: Genocide: can we predict, prevent and protect?', *Journal of Public Health Policy* 29:3 (2008), 265-274.

Voeltz, R. 'The European economic and political penetration of South West Africa, 1884-1892', *The International Journal of African Historical Studies* 17:4 (1984), 623-639.

Walter, D. 'Creating Germans abroad: white education in German Southwest Africa, 1894-1914', *German Studies Review* 24:2 (2001), 325-351.

Weikart, R. 'Progress through racial extermination: social darwinism, eugenics and pacifism in Germany, 1860-1918', *German Studies Review* 26:2 (2003), 273-294.

Weikart, R. 'The origins of social darwinism in Germany, 1859-1895', *German Studies Review* 54:3 (1993), 469-488.

Zimmerer, J. 'Holocaust und Kolonialismus. Beitrag zu einer Archäologie des genozidalen Gedankens', *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 51:12 (2003), 1098-1119.

Zollmann, J. *Koloniale Herrschaft und ihre Grenzen: die Kolonialpolizei in Deutsch-Südwestafrika 1894-1915* (Göttingen, 2010).